

RAJONO LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS OLIMPIADOS UŽDUOTYS
11-12 KLASĖMS

Vardas, pavardė, mokykla, klasė _____

Viso darbo įvertinimas – 100 taškų. Jūsų darbui skiriama 2 val.

Skaitymo suvokimas

„Ji vėtroj ir žiemą žaliuos“ (ištraukos)

Kunigo Vaclovo Aliulio MIC kalba priimant nacionalinę Kalbos premiją

Sveiki gyvi, gerbiamieji lituanistikos paveldo globėjai ir visi gražiosios mūsų gimtosios kalbos bičiuliai bei bičiulės!

Nuoširdžiai dėkoju gerbiamajai Lituanistikos paveldo Komisijai už man paskirtą 2009 metų Kalbos premiją, įsteigtą Felicijos Bortkevičienės atminimui, ir šios šventės rengėjams, priglaudusiems dzūką Mažosios Lietuvos renginyje.

<....>

Nemenkai pats nustebau, pamatęs gražiajame šventės kvietime, kad patenku į renginį „Kalba Mažoji Lietuva“ ir jis skiriamas (būsimo) Kristijono Donelaičio jubiliejaus programai paskelbti. Dzūkas Mažojoje Lietuvoje – kaip Poncijus Pilotas Apaštalų tikybos išpažinime! Tiesą sakant, manęs negąsdina, kad jubiliejaus programoje minimi asmenys (visi ar bemaž visi) yra evangelikų liuteronų dvasininkai. Turiu kuo maloniausią pusės amžiaus patirtį bendravimo su broliais liuteronais. Turėjau garbę 1967(?) m. pakviesti Lietuvos liuteronų vadovus į talką kun. Česlovo Kavaliausko įpusėtam Naujojo Testamento vertimui, ir bendradarbiavimas buvo vaisingas.

<....>

Kam ir už ką premija?

Padorumas reikalautų, kad imčiau dabar kuklintis ir purtytis: „Ką jūs, ką jūs, yra daug labiau už mane nusipelnusių!“ Ir tai – tikriausia tiesa. Jeigu tik mano surinkti didžiajam Lietuvių kalbos žodynui žodeliai ir išbarstyti šen bei ten kalbos klausimais straipsneliai, matyčiau premiją kaip savo ausis. Bet suprantu, ir Jūs, Gerbiamieji ir Brangieji, puikiai suprantate, kad šia premija pažymimas ne kurio vieno, o apskritai Lietuvos kunigijos XX a. antros pusės įnašas į gimtosios kalbos puoselėjimą, ugdymą. Štai Vytautas Vitkauskas, nenuilstantysis žodžių lobyno kaupėjas, pagarbiai mini dešimtis kunigų, „visokiu oru“ rankiojusių gyvosios kalbos posakius ir žodžius, o Zigmąs Zinkevičius, kruopštusis kalbos istorijos tyrėjas, juodu ant balto pripažįsta didžiules kunigijos pastangas puoselėti lietuvišką žodį sovietmečiu ir tai, kad Bažnyčia buvo tapusi gimtosios kalbos gynėja ir skleidėja. Net ir pagrindinės katalikų spaudos kalba švari, gyva, taisyklinga.

Taigi nors premijos paskyrimus mane pirmiausia nustebino, paskui pradžiugino, bet galiausiai nepribloškė. Vere dignum et iustum est, įvertinant visumą.

<....>

Kalba, kalba. Kokie skurdžiai mes būtume be jos?

Pagal Šv. Rašto Pradžios knygos mintį, davei daiktui ar būtybei pavadinimą – jau jį užvaldei, galbūt ilgam. Užrašytai, akmenyje iškaltai žodžiais byloja į mus šumerai ir egiptiečiai po kelių tūkstančių metų.

Kiekviena kalba savaip graži ir brangi kaip žmogaus mąstymo ir jutimo vaisius, o kuo gi vertinga pasaulio kultūrai mūsų gimtoji kalba, kad prieš pusantro šimto metų ją, rodėsi, mirštančią rūpinosi gelbėti vokiečių, rusų, prancūzų filologai? Mat lietuvių kalba teikia svarbų raktą apskritai indoeuropiečių kalboms tyrinėti, jų bendrumams ir skirtumams nagrinėti, kalbų istorijos pokyčių laikams nustatyti. Taip yra dėl nepaprasto mūsų žodyno bei formų turtingumo ir senumo, dėl pasakiškos gramatikos: penkios linksniuotės, susipynusios su keturiomis kirčiuotėmis ir trejopomis priegaidėmis, prie kurių klumpa studentai, bet nė neslysteldavo Alvito piemenys prieš šimtą metų.

Sako, dera ispaniškai kalbėti su Viešpačiu, prancūziškai su damomis, vokiškai su priešais, na, angliškai – verslo reikalais, o lietuviškai su kuo gi? Nesuklysimė atsakę: ir su vyrais mūrais, ir su motule širdelė. Formų ir sinonimų apstybė: brolis, broliukas, brolelis, brolytis,

brolužis, brolužėlis, broleliukas... Gegutė raiboji, vištelė margoji, sakalėlis pilkasis, karvelėlis mėlynasai, deglas paršiukas, sargas kumeliukas ir žalias veršiukas, bet ne atvirksčiai... Nesistebėsime, kai svetimtautis vietoj per kiaurą dieną pasakys per skylėtą dieną... Tik labai muzikalią ausį turintys kitataučiai gali įprasti „be akcento“ lietuviškai kalbėti. Rašyba taip pat ne iš lengvųjų (ne kaip italų ar baltarusių), bet įmanoma. Ne tokia kaip english, kur žodyne kiekvienam žodeliui reikia skliaustuose prisegti fonetinę išraišką. Vertinga pasaulio kultūrai, pavydėtina kalba, tad ir nelengva – juo geriau. Pigią mėsą šunes ėda.

<....>

Epidemijos ir pandemijos

Kalba – gyvas organizmas, tad jai būna gerų ir blogų metų, net išstinka ją ligos, epidemijos ir pandemijos. Kai susilpnėja atsparumas, visokie užkratai greitai paplinta ir nelengvai nugalimi. Nuo ko gi užsikrėsi pirmiausia, jei ne nuo kaimynų ar nuo madingų vėjų? Pikčiausia, kai užkratas, mažumėlę pakitęs, gauna tarytum mūsišką išvaizdą, nors esmė lieka svetima. Kai sakydavome darom dielą ar išrinkom predsedatelių, žinojome, kad tai svetimybė, bet kai savus žodžius imame rikiuoti pagal svetimą gramatiką ar sintaksę, tada griauinama mūsų kalba iš vidaus. Palyginsime.

Prieš šimtą metų Pensilvanijos angliakasių močiutės viena kitai porindavo kad ir taip: Džoniukas su Džekiuku susifaitijo ant stryto... Visų prasminių žodžių šaknys angliškos, bet prielinksniai lietuviški, gramatika lietuviška, taigi mąstoma lietuviškai. Kas kita, kai tūlas Seimo narys pradeda: Pagrinde, aš skaitau, jog reikalas tame... Čia užkratas daug giliau įsismelkęs, pažeidęs patį mąstymą.

Amžinai klumpame ties linksnių valdymu prie veiksmožodžių atitikti ir atstovauti. Projekt zakona otvečajet čemu: Konstitucij, ir narsus „seimūnas“ drąsiai tvirtina: Įstatymo projektas atitinka Konstitucijai. Varge tu mano, užmiršome Rygiškių Jono gramatiką: Atitiko kirvis kotą (ne kotui). Taigi atitinka Konstituciją. Kita vertus, girdėdavome: deputat predstavliajet svoich izbiratelej – ėmėm ir užsikrėtėm nelietuvišku linksnių valdymu, sakome: Seimo narys atstovauja savo rinkėjus, o taisyklingai būtų atstovauja savo rinkėjams (ar kokio verslo reikmėms?).

<....>

Pagaliau apie tikrą pandemiją – daugybėje kalbų paplitusį stabarą: PROBLEMA: no problems, kein Problem, niente problemi, żadnych problemyw, nikakich „prabliem“ ir složnaja „prabliema“. Geltonsnapis sūnus pradėjo rūkyti žolę, taip, tai rimta problema, bet kad rengiantis eiti į šventę ištrūko saga ir kažkur nuriedėjo – ne, tai ne problema, tik mažas nemalonumas, žemaitiškai: joukun darbs. Visokie klausimai, reikalai ir uždaviniai, kuriuos pradėta vadinti problemomis, turi daug atspalvių, ir galime juos reikšti labai įvairiai: rimtas reikalas, paini užduotis, sunkus, keblus klausimas, vargingas užmojis, įdomus sumanymas... Ir visokie sudėtingi klausimai atsirado tik vergiškai verčiant složnyje voprosy.

Ko vieni kitiems palinkėti? Kuo pasidrašinti?

Padorumas reikalautų baigiant prakalbą tarti: Norėčiau jums, Gerbiamieji, palinkėti to ir to. Ar tik norėčiau? Iš tiesų noriu, tada tiesiog sakau: linkiu to, linkiu dar ko... Tiesiog linkiu, Brangieji, gražiai naudoti ir išnaudoti nepaprastai turtingos mūsų gimtosios kalbos žodžių ir posakių lobius. <....>

Visiems ir kiekvienam linkiu nepamesti gerų vilčių. Mūsų gimtoji, brangioji, mieloji, malonioji, gražioji, dailioji, skambioji, vaizdingoji, išraiškingoji, turtingoji ir turiningoji lietuvių kalba ir šiandien ne galuojasi kaip žuvis ant kranto. Ji gyva, gyvuoja, gyvena ir gyvuos. Kol mūsų buhalterės laimi rašybos varžybas, o mūsų vyskupai ne tik šiaip sau eina, slenka, kojas velka, tripena ar bidzena, bet ir žengia, žingsniuoja, žygiuoja, spaudžia, skuodžia ar kulniuoja, – ji gyvybinga, gaivi ir gyvastinga, ji vėtroj ir žiemą žaliuos.

Dėkoju kantriai klausiusiems.

Klausimai

1. Už kokius nuopelnus kunigui Vaclovui Aliuliui skirta nacionalinė Kalbos premija? (2 tšk.)

2. Kodėl renginys „Kalba Mažoji Lietuva“, kuriame buvo teikiama Kalbos premija, siejamas su Kristijono Donelaičio jubiliejaus programos pradžia? Pateikite 3-4 sąsajas. (4 tšk.)

3. Paaiškinkite kun. V. Aliulio sakinį: „Dzūkas Mažojoje Lietuvoje – kaip Poncijus Pilotas Apaštalų tikybos išpažinime!“ (2 tšk.)

4. Įrodykite, kad Mažoji Lietuva iki pat XX a. pradžios buvo Lietuvos kultūros židinys. Atsakymą pagrįskite asmenybių vardais ir veiklos faktais. (3 tšk.)

5. Įvardinkite 3 ryškiausias XX a. antrosios pusės Lietuvos kunigijos gimtosios kalbos puoselėjimo veiklas. Remkitės tekstu. (3 tšk.)

6. Kuo mūsų gimtoji kalba buvo įdomi vokiečių, rusų, prancūzų filologams? (2 tšk.)

7. Ištaisykite kun. Aliulio pavyzdį: „Džoniukas su Džekiuku susifaitijo ant stryto“ (2 tšk.)

8. Tekste minimas Rygiškių Jonas. Kas jis? Ką dar žinote apie jį? (2 tšk.)

9. Atpažinkite, kokių kalbų pavyzdžiai pateikti kalbant apie „tikrą pandemiją“, „paplitusį stabarą“? (3 tšk.)

no problems- _____
 kein Problem- _____
 niente problemi- _____
 żadnych problemyw- _____
 nikakich „prabliem“- _____
 složnaja „prabliema“- _____

10. Iš ko matyti kun. V. Aliulio intelektas, apsiskaitymas? Atsakymą pagrįskite. (3 tšk.)

11. Raskite priešpaskutinėje pastraipoje („Visiems ir kiekvienam.... ir žiemą žaliuos.“) esančias meninės raiškos priemones: įvardinkite jas, išrašykite pavyzdžius. (4 tšk.)

Iš viso 30 tšk. _____
 Rašo vertintojai

Kalbos užduotys

1. Ištaisykite netaisyklingus sakinius. (5 tšk.)

Išeinant užtrenk duris.	
Citrina ypač turtinga vitaminais.	
Pareigūnai įspėja slidininkus būti labai atsargiems, nes galimos sniego griūtys.	
Normalus suaugusio žmogaus kraujospūdis – aštuoniasdešimt ant šimto dvidešimties.	
Su dvejais draugais jis patraukė link namų.	

2. Nurodykite šių žodžių darybinę ir leksinę reikšmes. (5 tšk.)

Žodis	Darybinė reikšmė	Leksinė reikšmė
Patėvis		
Šundaktaris		
Pienburnis		
Stalius		
Sloga		

